

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Maarjamõisa 44, tel. 12-56.

Talitus:

Akad. Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

Keel ja loogika.*)

1. — Filosoofia, eriti loogika on huvitatud keeleteaduslikest küsimustest. Tänapäeval on loogiliste küsimuste arutlemine nii keeruliselt põimitud keeleteaduslike probleemidega, et kes ühtedega neist tegeleb, puudutab tahtmatult teisi. Kõige paremaks tõestuseks on siin asjaolu, et nii filosoofias kui keeleteaduses on ühevõrdse tugevusega esile kerkinud n. n. tähenduse probleem. Küll käsitleb filosoofia tähendusprobleemi avarama vaatevinkli all, laiendades seda ühelt poolt üldiseks märgi ja sümboli probleemiks ja lülitades teiselt poolt keeleküsimust üldisse vaimukultuuri alasse. Kuid praegu on situatsioon säärane, et teatavate üksiküsimuste põhimõtteline selgitus võimaldub alles mõlemate asjaosaliste koostööl. Koostöö ei tähenda siin mitte seda, et ühelt alalt teisele üle võetakse mõisteid. Kuna analüüs pole veel lõpule jõudnud, siis on mõisted ainult näiliselt valminud ja ülevõetud mõisted võivad osutada asjale koguni kahjulikuks. Koostöö tähendab pigemini vastastikust uurimistööde tähelepanelikku jälgimist ja vastastikust täiendamist.

Millistel teedel ja millistel lüketel tekkis keeleteaduslik tähendusõpetus (semasioloogia), selle jälgimine ei ole käesoleva kirjutise ülesandeks¹. Küll aga võiks hoopis ker-

* Käesoleva kirjutise oluline osa on esitatud AES'i aastakoosolekul 1929, ettekandes *Keele esidusest*.

¹ Mõndagi võib leida: P. Matthes, Sprachform, Wort- und Bedeutungskategorie und Begriff. 1926 lk. 26 jj. ja Leo Weisgerber, Sprachwissenschaft und Philosophie zum Bedeutungsproblem. (Ajakirjas „Blätter für die deutsche Philosophie“ Bd. 4 Heft 1 lk. 17 jj.).

gema vaevaga jälgida neid teid, mida mööda peaaegu kõik tähtsamad viimase aja filosoofilised voolud on jõudnud keeleküsümusele. Kui silmas pidada eriti lähemat minevikku, võib pidada suurimaks tõukeks seda vapustust, mida ühes matemaatika aluste kriisiga traditsiooniline Aristoteles'e rajatud loogika pidi läbi põdema.

Matemaatika diskussioonid aktuaalse lõpmatuse ja ühe küsümuse otsustatavuse probleemide üle näitavad selgesti, kuidas loogika ei suutnud, mida ta pretendeeris. — loogika aiulused ei suutnud olla kriteeriumideks. Ja tulemuseks oli see, et eeskätt võeti revideerimisele predikatsiooni teooria. Kuüd filosoofia püüded uut loogikat põhjendada pörkasid asjaolule, et selle loogika objektid on keeleliselt vahendatud („die Objekte, auf deren Erforschung es die reine Logik abgesehen hat, zunächst im grammatischen Gewande gegeben sind“) ¹. See oli üks tee. Samuti võib jälgida, kuidas mõtlemispsühholoogia üldise hingeteaduse ühe alaosana, teadlikuks saades oma eseme tähtsusest, ikka enam pöörab tähelepanu keelefilosoofilistele küsümustele ². Ka vaimuteaduste teooria on pidanud varakult tähelepanu pöörama keelele kui ühele lahustatavale nähtusele. Suure tõuke andis filosoofiale keeletadus ise. Sest mida kesksemaks filosoofiliseks distsipliiniks kujunes üldine keeleteadus, seda suuremaks paisus tarve põhimõtete ja printsiipide järele, mida — kas õigusega või mitte-õigusega, see ei puutu siia — mindi filosoofialt nõutama.

Ja nii on kujunemas laiaulatuslik keelefilosoofia, mis ligidases kontaktis keeleteadusliku uurimistööga tõmbab keelt üldise filosoofilise mõtlemise voolusse.

Juba on ilmunudki mitmed kõike haarata tahtvad teosed ³. Me näeme siin mõtete tihedust, faktide rikkust ja vaateküllastatud keeleteadusliku materjali kasutamisoskust. Kuid ometi osutavad need ka sellele, et keelefilosoofia on alles konstitueerumas enam teemalt kui resultaatidelt. Veel on palju üksikküsümusi, mis ootavad selgimist, enne kui võimaldub produktiivne käimine ülevalt alla ja alt üles.

¹ E. Husserl. Logische Untersuchungen. Bd. II Teil I, 2. Aufl. 1913, lk. 4.

² Kuivõrd ligidases ühenduses seisab tänapäeva psühholoogia keelefilosoofilistele küsümustega, näitab ilmekalt K. Bühler'i raamat: Die Krise der Psychologie, 2. Aufl. 1929.

³ Mainitagu siin H. Delacroix. Le langage et la pensée. 1924 ja E. Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen. Erster Teil: Die Sprache. 1923.

Mainitud teoseid on väärtuselt ja ulatuselt kõrvutatud W. v. Humboldt'i sissejuhatusega kavi keelde. Ja tõepoolest, meie keelefilosoofia tuletab meelde seda suurejoonelist ja kõrgelennulist keelefilosoofiat n. n. saksa liikumises Herder'ist Hegel'ini, milles ühe tähtsama lüli moodustab Humboldt'i keeleuurimine. Kuid mitte ainult juhuslik meeldetuletus ei ole viinud nende nähtuste kõrvutamisele. Siit võib leida asjalikumaidki sugulussuhteid.

2. — Keele ürguse küsimus. Kui tahame pike-malt peatuda küsimusel, millel põhjeneb keele esidus teiste väljendite hulgas, leiame, et just siin ilmneb suur sugulus nende kahe nähtuse — nüüdisaja keelefilosoofia ja romantikasse tagasiulatuva saksa idealistliku keelefilosoofia — vahel. On ju see küsimus ligidalt ühendatud teisega, millega tegelesid omal ajal Herder ja Humboldt, nimelt keele ürgusega. Muidugi kuulub see viimane nende hulka, mis avavad kõik teed spekulatsioonile. Ja ometi tuleb uue omandatava keelemõiste seisukohalt sellelegi küsimusele vastata. Ainult on vaja enne selgitada selle küsitluse enese mõtet ja seda situatsiooni, millest ta on kergitatud, sest ei tähenda ju õieti seatud küsimus keele ürguse järele muud kui nõutada vastust inimeseks saamise küsimusele. Sel kujul esitatuna on eeldatud muidugi, et ainult inimene omab keelt, ainult inimene kõneleb. Kas see eeldus õige või vale, see nähtub alles analüüsi käigust. Alles nii, teatava määranä paradoksaalsesse teesisse moondatud, võib sel küsimusel leida midagi ühist keele esiduse küsimusega.

Tänapäeval, mil keele ürguse küsimust esile kergitatakse uue keelemõiste seisukohalt,¹ on otse imestama panev see geniaalsus, millega Herder, Humboldt ja Hegel seda küsimust käsitlesid. Ürgus ei tähenda mitte ajalis-geneetilist suhet, vaid siin on mõeldud teatud mõtte- ja olemusseost, üleminekut looma-keelelt inimese-keelele.

Selle ülemineku tähistuseks tarvitab Herder² sõna 'meelestus' (Besinnung, Besonnenheit, Reflexion). Meelestus on säärane vaimsete jõudude organisatsioon, mis vastab meie inimlikule, loomulikule, vertikaalsele seisundile. Inimese vitaalsus ei hoova mitte nagu loomal ühte suunda ja inimene ei kaota end sellesse suunda, vaid ta võib seda vitaalsust tõkestada ja peatada asjade ärritusel, kujundades asja ärris-

¹ H. A m a n n. Vom Ursprung der Sprache. 1929.

² H e r d e r. Abhandlung über den Ursprung der Sprache. Sämtliche Werke (Suphan), Bd. V, Berlin 1841 lk. 28 jj., 94jj.

tusest eseme. Scheler¹ võib siin väita, et loom omab ümbrust ainult kui vastupanu (Widerstand), ta „elab ainult temasse sisse“. Inimene meelestuse seisundis nimetab asju.

Herderi käsitlusest hakkab kinni W. v. Humboldt² ja väidab: „Die Sprache muss zwar, meiner vollsten Überzeugung nach, als unmittelbar in den Menschen gelegt angesehen werden... Es hilft nicht, zu ihrer Erfindung Jahrtausende und abermals Jahrtausende einzuräumen. Die Sprache liesse sich nicht erfinden, wenn nicht ihr Typus schon in dem menschlichen Verstande vorhanden wäre.“

Küsimus keele ürgusest tähendab inimkeele ürgfenomenide tunnetamist, keeles tegevate ja mõjuvate loovate jõudude otsimist. XIX s. jooksul, mil üldiselt pöörduti saksa idealistlikult vaatekohalt, mõjus Herder-Humboldt'i kontseptsioon edasi. Nii Steinthal'i juures, nagu nähtub ta sõnadest: „Das Schweigen der Völker über den Ursprung der Sprache ist das Tiefste, was sie dabei sagen konnten. Sie deuten dadurch an, dass sie sich die Welt und den Menschen nicht ohne Sprache denken können.“³ Sama näeme säärase realistliku ajastu esitaja juures nagu Lazarus Geiger, kes ütleb: „Die Sprache hat die Vernunft erschaffen; vor der Sprache war der Mensch vernunftlos.“

Selle saksa idealismi käsituse keelest on kõige täpsamalt ja selgemalt sõnastanud Hegel. Oma sissejuhatuses ajaloo-filosoofiasse väidab ta, et keele arenemine geneetiliselt ja loogiliselt on sündinud enne maailmaajalugu. Ta tahab sellega öelda, et keelt ei saa asetada ühele astmele teiste vaimualadega, milliseid maailmaajaloos vaimu arenemisastmetena objektivieritakse. Keel on eelajalooline, seisab väljaspool ajalugu. Kuid alles keeles saab vaim ajaloovõimeliseks, mõistusevõimeliseks. See tähendab, nagu interpreteerib Freyer, et keeles „ei loo vaim veel mitte kui intelligents, vaid temas teeb ta ennast intelligentsiks“.⁴

3. — Keele esidus teiste väljendite hulgas. Sõna 'keel' tarvitatakse väga laias ulatuses, kõneldakse nimelt nii loomade kui inimeste keelest. Kui aluseks võtta eelpool puudutatud arutlusi, peaks olema õigustatud

¹ Scheler. Die Stellung des Menschen im Kosmos, 1928 lk. 49 jj.

² W. v. Humboldt. Über das vergleichende Sprachstudium. Koguteoste köide IV, lk. 14 (Preis tead. akad. väljaanne).

³ H. Steinthal. Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern. 1863, lk. 10.

⁴ H. Freyer. Sprache und Kultur. (Ajakirjas „Die Erziehung“ aastak. III, lk. 68.).

küsimus, kas säärane talitusviis ei loo soodsat pinda väärarvamusile ja kas siis ei tule differentseerida terminoloogiat. Ent enne tuleb vaadata, kas on võimalik leida mingit põhimõttelist erinevust loomal ja inimesel tarvitusel olevate väljendite vahel.

Seega me esialgu paigutame keele üldisema mõiste 'väljendi' alla. See teguviis olgu lubatud didaktilise võttena. Kui me inimese keeles leiame mõne joone, mis tema tõstab kõrgemale looma keelest, siis tekib iseenesest küsimus, kas keel olemuselt on ainult väljendis (Ausdruck, Äusserung).

W. W u n d t¹ oli see, kes oma rahvastepsühholoogia pii-rides toimetatud keeleanalüüsis, püüdes keele ürgust mõista geneetiliselt, paigutas loomade ja inimeste keele ühise nime-tuse 'väljendusliigutuste' alla ja väitis, et hääldatud keel (Lautsprache) on arenenud žestidekeele (Gebärdensprache) najal ja sellest alles aegamööda lahku lõõnud ning iseseis-vaks saanud kestva kooselamise mõjul.

Ei ole kahtlust, et žestid ulatuvad sellesse sfääri, mida kutsume 'keeleks', ja et nad esinevad nii loomadel kui ini-mestel. Kuid siingi peaks olema võimalik näidata piire, mida ei suuda ületada loomad. Säärase piiri moodustavad n. n. pantomiimilised, ligemalt, viitavad žestid. Ka neid võib püüda tuletada bioloogiliselt ja geneetiliselt haaramisliigutustest, nagu seda teeb Wundt. Aga siin selgub, kui ebamääraseks kujuneb 'tuletamise' mõiste, kui viitamise-ga siiski midagi täitsa uut ilmneb.

Kui keegi mulle sõrmega viitab raamatule, mida otsin, kui teenäitaja-nool osutab suunda kohale, mida tahan saavutada, nõuab see toiming nii sellelt, kes viitas, kui ka sellelt, kes peab seda viidet mõistma, erilisi võimeid. Ükski loom ei saa viidata ega viidet mõista. See eeldab distantsi 'mina' ja asja vahel ning selle distantsi valdamist vaates. Alles see distants võimaldab viitamist ja rajab teed selleks, et asi saab muutuda esemeks (vrd. sõnu 'objekt' ja 'Gegenstand').

Korduvalt — viimati Cassirer'i poolt² — on juhitud tähelepanu sellele, et indo-euroopa keeled sõnaliselt on säilita-nud selle ligidase suhte keelte ja viitamise vahel, kus 'kõne-lemist' ja 'ütlemist' tähistavad sõnad on seotud nendega, mis mistavad 'viitamist'. Samuti võib leida, et ka sõna keelelise väljendina säilitab teiste funktsioonide kõrval viitamise (deiktilise) funktsiooni.

¹ W. W u n d t. Völkerpsychologie (2. Aufl.) I köide I j. lk. 37 jj. II j. lk. 637.

² Cassirer, samas, 127

Nõnda on viide algusasteks sel teel, millel jõuame objektiivsele vaatlusele ja objektiivsele kujundamisele. Kuid seda suhet viitamise ja objektiveerimise (selle sõna otseses tähenduses) vahel ei tohi mitte liigselt lühendada selles mõttes, et seda viitamises ilmnevat objektivatsiooinähtust liialt ligidale nihutataks spetsiifiliselt 'loogilisele' sfäärile. On nimelt enneaegne samastada seda viitamist objektiivse, teoreetilise seisundi kui niisugusega ¹.

Kui viitamisvõimet interpreteerida kui võimet „vaatlikult suundasid tajuda“ (anschauend Richtungen auffassen) või „esemelises sfääris immanentseid suundi üles otsida“ (immanente Beziehungen in der gegenständlichen Sphäre auffinden), ² siis peab tahtmatult küsima, kas see antud kirjeldis keelevõimeliseks saamisest ei ühtu nende nähtuste kirjeldisega, mida omame loomade intelligentsist, loomade käitumisest nende 'ümbrussituatsioonides'. ³ Seega on küsitud, kas esemete tekkimise eel ei käi veel teised põhimõttelised muutused meie teadvuse struktuuris, nagu vaimse iseiseisuse konstitueerimine jne.

Seni abstraherusime nähtusest, et žestidekeel on t u m m. Võiks aga muidugi küsida, kas meie hääldatud sõna-keel on ainukene võimalik keel, kus meil tegemist ehtsate lausete ja ehtsate sõnadega. Herder tegeles küsimusega, miks kõrva-kuulmine sai „keele esimeseks õpetajaks“. ⁴ Žestidel puudub suund liigendusele, mis keelele omane tema olenevuse kaudu hingamisest ja mis võimaldab teravate väljendusmomentide piiritlemist. Artikulatsiooni mõiste täpne piiritlemine jääb F. de Saussure'ile suureks teeneks. Ta juhtis tähelepanu asjaolule, et mõte on segane ja kaootiline ning hääle ebamäärane. Alles nende liigendamine sunnib neid täpsamale määritlusele, ja nii kujundab keel oma ühikud kahe kujutu massi vahel.

Wundt'il, kes käsitas hääldamist kui tähendusetut väljendusliigutuste kaasnähtust, ei ole märgata hääle vaimse loomuse hinnangut, kuigi juba Humboldt selle üksikasjalikuma arutluse alla võttis. Humboldt püüdis häält kui sõna materiaalselt kandjat lahutada põhimõtteliselt looma kisast ühelt

¹ H. Freyer. Die Theorie des objektiven Geistes. 1923, lk. 19 jj.

² Freyer, samas, lk. 21.

³ H. Plessner. Die Stufen des Organischen und der Mensch. 1928, lk. 268.

⁴ Herder. Abhandlung über den Ursprung der Sprache. Erster Teil. Dritter Abschnitt.

poolt ja muusikalisest helist teiselt poolt.¹ Ka koer haugub kas viha või hirmu pärast. Ka tema avaldab oma tundeid ja tungisid hääles, kuid see hääl jääb kinnistatuks tema tunnetesse ja tungidesse. Need hääled on nagu hirm ja viha ise. Ka siin on vaja, et hääldamine vabaneks sellest vahetust kontaktist seesmise tungeluga, et saada sõnatähenduse kandjaks. Kuid sügavam fenomenoloogiline analüüs võiks näidata, kuidas hääl juba loomult (paradoksaalselt öelduna) on 'vaimne' materjal.²

Looma ja inimese keele võrdlusel on peatuma jäänud — kui eristaval momendil — sõnade nimetamisfunktsioonil, s. o. võimel kõnelda lausetes, milles käsitletakse mingit mõeldud objektiivset asjaolu, kusjuures häälekujundid on omandanud sõnaväärtuse, nimetamisfunktsiooni. Mainitagu siin K. Bühler'it³ ja H. Amann'i⁴. Ka loomad teatavad üksteisele hädaohu liginemist, uue toiduallika leidmist, näit. mesilased. Aga kas need ei ole ainult signaalid? Neist ei saa moodustada lauset, mis oleks enam kui lihtne signaalide summa. Kui lause on ütlus mingi mõeldud asjaolu kohta, võib tema suhtes alati küsida, kas kõneleja tõtt või valet kõneleb. See on isepärane tõe või vale pindala, millel me lausete kui ütlustega liigume. Ka loom võib teeselda ja meile näit. oma sabaliputamisega sõprust ette petta, kuid loom ei saa valelada. Amann⁵ teeb siinkohal vahet rääkimise (Sprechen) ja kõnelemise (Reden) vahel, nii et tema järele „laps räägib juba kaheaastasena, aga ta ei kõnele veel.“ Seega on tähelepanu juhitud loogilistele ürgfenomenidele, ilma milleta keele esiduse küsimus teiste väljendite hulgas lahendatav ei ole. Ei ole kahtlust, et miimuste, žestide ja hüüdude kiht ja teiselt poolt sõnade ning lausete kiht vastastikku on seotud, nii et mõtteliseltki läbitungitud keeltes alumise piiri moodustavad interjektsioonid. Ainult ei tohi seda üleminekut ühelt teisele kujutleda pidevana, vaid otsustava hüppena. Ja seda ei tohi unustada ka seal, kus elementaarsed häälekujundid tegelikult keelekujundamisse mõjuvad, näit. sõnaliikide kujundamisel, nagu seda Amann arvab näidanud olevat: tundmus-

¹ W. v. Humboldt. Werke 7, 1 lk. 52 jj.

² H. Conrad-Martius. Realontologie (Husserls Jahrbuch VI), lk. 290 jj.

³ K. Bühler. Die Krise der Psychologie (2. Aufl.) 1929, lk. 47 jj. Vt. ka tema kirjutist: Kritische Musterung der neueren Theorien des Satzes (Indogerm. Jahrb. VI).

⁴ H. Amann. Vom Ursprung der Sprache. 1929.

⁵ H. Amann. Die menschliche Rede. I 1925, lk. 38.

hääled viivad adjektiividele, hääle jäljendamised adverbidele, viimaks verbidele.¹

4. — Keele intentsionaalsus. Sõna ei ole mitte ainult märk, vaid ta tähendab midagi, tal on 'mõte' (Sinn). Sõnad on enam kui märgid, mille järele me kokkuleppe põhjal asja tunneme, nagu seda Husserl on pregnantselt väljendanud: „das Bedeuten ist nicht eine Art des Zeichenseins im Sinne der Anzeige.“² Kuigi sõnadel on tähendus, nad siiski märgistavad nende tähenduste kaudu.

Mis suunas märgiteooria on viimasel ajal — F. de Saussure'ist E. Husserl'ini — arenenud, me siinkohal lähemalt ei puuduta. Ometi on keelel selle poolest, et ta kannab märgi iseloomu, tähelepanuväärt erikaal teiste kõrgema vaimuelu sünnitiste, n. n. kultuursüsteemide hulgas. Alles seda tunnust fikseerides me võime enam-vähem veenvalt interpreteerida kultuuriloolisi asjaolusid, mis muidu jääksid peaaegu arusaamatuiks. On vaja ainult meelde tuletada asjaolu, et keelelisele teosele antakse esikoht haridusvahendina kasvatuses ka seal, kus kasvatust teadlikult sihitakse a s j a d e tundmaõppimisele, ja et filosoofia, kui asjalik ning eelarvusteta uurimine, on saanud suurt tõuget läinud sajandil hoogu võtnud keeleliste teoste hermeneutikast. Aga suurt ettevaatust nende asjaolude selgitamisel on tingimata vaja.

Siin võiks võtta lähtekohaks Humboldt'i väite, et keel ei ole mitte *ergon* (produkt, Werk), vaid *energeia* (tegevus kui kestav vaimne toiming). Praeguses seoses saaks seda väidet nii tõlgendada, et keel erineb kõigist neist vaimseist toodetest, mis on terviklikud viimistletud loomingud ja mis oma mõtet ning tähendust täielikult eneses kannavad. Kunstiline teos on täiuslik; ta ei sihi millelegi, mis oleks väljaspool teda. Viimistletud ja kinniseks seostatud kujundina ta on tõstetud kõrgemale üle elu liikuvast voolust. Ta on kõrgeimal määral objektiveeritud ja võib pingelisse vahekorda sattuda valalise eluga, mis end küll püüab vormistada, aga ei ole seda veel teinud.

Kui võrrelda keelelist teost ja selle mõistmist kujutava kunsti teosega ning tema mõistmisega, on erinevus üsna ilmne.³ Muidugi on kujutava kunsti teosed täisväärtuslikud

¹ H. A m a n n. Die menschliche Rede I, lk. 121, 131 jj.

² E. Husserl. Logische Untersuchungen. 2. Bd. I Teil. 1913, lk. 23.

³ H. Freyer. Sprache und Kultur. (Ajakirjas „Die Erziehung“, 3. aastak., lk. 77 jj.).

vaimse elu väljendised ja neid saab tõlgendada ajalooliste ja vaimuteaduslike meetoditega. Ent tee nende mõistmiseks on hoopis lühendatum ja vahetum kui keeleliste teoste juures. Nad on oma totaalsuses n. õ. antud ja iga üksik peitli löök on neelatud sellesse objektiivsesse totaalsusse. Keelelise teose mõistmine on aga oluliselt arendamine, toimeviimine ja üksikute joonte üksteise järele läbisammumine. See mõistmine peab arvestama otsest väljendust, samuti tähenduskihti ja peab tungima tegelikkusse, millest kõneldakse ja millele sihitakse märkide kaudu. Sellepärast on keeleline teos ligidasemas ühenduses selle elu tegelikkusega, mis end teoses sõnastanud ja mis ise alaliselt on vormimisprotsessis.

Keele sõnad ei ole mitte ainult teatavat mõtet sisaldavad kujundid, vaid nad ka ütlevad midagi. Nad on sihitud asjale, suhetele, mingile tegelikkuse osale. Selle juures võib muidugi ka see, millele sihitakse, omalt tähenduselt olla nii keerukas, et Humboldt võib öelda, et kes tahab mõista üht sõna tõeliselt, peab omama keelt täielikult ja seoses (ganz und im Zusammenhang). Aga oluliselt jääb paika pidama, et keel on läbipaistev tegelikkusele ja sisaldab eneses tervet maailma kõigi tema esemete, suhete ja nähtustega.¹ Ja kui õige on see, et iga keel tähendab isepärast maailma nägemist, uut maailma — nagu Humboldt ütleb, et keele erinevus on ilma-vaadete endi erinevus —, siis on siin samuti tähelepanev, et ta seda maailma erineval viisil liigendab märgisüsteemis. Kui kujutava kunsti teos sisaldab eneses mõtet (Sinn), sisaldab keel maailma ja selle tegelikkust. Keelt ei saa seepärast mitte paigutada samasse ritta vaimse elu toodetega, kultuuri-süsteemidega. Keel, tema vormiv võimsus, võib seepärast leida endale kaaslase või vastase alles teises inimlikule elule iseloomustavas algnähtuses — ühiskonnas, sotsiaalses elus.

(Järgneb.)

A. Koort.

¹ Freyer, samas, lk. 72.

Deklinatsioonijaotustest.

Deklinatsioon on teatavasti eesti keele morfoloogia kõige keerulisem osa selle tõttu, et eri sõnul on mõningates n. n. peakäänetes mitmesugused häälikulisest arengust tingitud moodustusviisid. Selle kõrval on veel tekkinud üksikute tüüpide ristlemisi, osalt koguni täielikke segiminekuid. Erandlike sõnatüüpide arv on kasvanud nii suureks, et nende deklinaerimisreeglite omandamine teeb raskusi eestlasele eneselegi. Senised katsed meie deklinatsioonide rägastikku süstematiseerida on kõik enam-vähem meelevaldsed, sest niisugused grammatikute loodud kategooriad ei etenda peaaegu mingit osa, kuna tegelikult on eestis ainult sõnatüübid, mida on vähemalt saja ümber. Pealegi ei ole neis katsetes üldiselt arvestatudki keeleajaloolisi põhimõtteid, nii et deklinatsioonide jaotus kannab peamiselt didaktilis-metoodilist laadi. Kui tahaksimegi nüüd arvustavalt vaadelda seniseid meie grammatilises kirjanduses esinenud dj.'i¹), siis jääbki meie ainsaks hindamismõõdupuuks muidugi didaktiline seisukoht, s. t. nende dj.'te otstarbekohasus keeleõpetamisel.

Deklinatsiooni raskus seisab teatavasti üksikute peakäänete õiges leidmises, eriti teatavate raskemate sõnatüüpide puhul. Neiks peakäändeiks on: ainsuses part. ja ill., mitmuses — gen. ja part., osalt ka *i*-mitmuse tüvi. Ometigi sünnitab ka ainsuse gen.'i leidmine sageli raskusi, eriti muulastele. Sõnaraamatuis antaksegi harilikult ka gen. sg. vorm, kuna ta nimelt on tähtsamaid aluseid muude vormide kujundamisel. Tuleks sellepärast loobuda nõudest, et dj. peaks võimaldama leida ainsuse gen.'i.

Neist dj.'test on kasu ainult siis, kui me ainsuse nominatiivi ja genitiivi teades võiksime vabalt ilma raskusteta määrata, kuhu deklinatsiooni iga üksik sõna kuulub. Ainult niisugusel puhul oleks dj.'el otstarvet. Kui me alles raskusi tekitavate peakäänete, näit. part.'i põhjal hakkaksime otsima deklinatsiooni kuuluvust; muutuks õige deklinatsiooni leidmine palju ebakindlamaks. Dl.'i on tarvis peakäänete leidmiseks, mitte aga peakäändeid dl.'i otsimiseks.

Järgnevas on sellest seisukohast puudutatud lühidalt ainult uuemaid dj.'i, eeldades, et vanemate dj.'te puudusi on juba küllaldaselt selgitatud.

J. Aavik on oma artiklis *Eesti deklinatsiooni liigid* (ajakirjas „Keeleuendus“ 1925) lähtunud põhimõttest, et dl.'i määramine sünnib ainult ains. nominatiivi ja

¹ dj. = deklinatsioonijaotus; dl. = deklinatsioon.

genitiivi põhjal. Autor ütleb lk. 8: „Iga sõna kõik käändevormid nii astende kui lõppude suhtes võib selle tabeli järele eksimata õigesti moodustada, niipea kui oskab sõna deklinatsiooniliigi õigesti ära määrata“. Nii näib, et asi on ideaalselt lahendatud. Keerulisemaid on aga IV ja V dl., kus eelmise tunnismärkidena vastavas tabelis antakse: „2-silbised vokaallõpulisel painumata sõnad, genet. = nomin.“ Selle vastu V dl.'le („painumata sõnad“) on tunnuste lahtris küll lisatud seletus, et „ains. part. -t, mitm. gen. -te, mitm. part. -id“, kuid sellega on ju eksitud alguses omaks võetud põhimõtte vastu, et iga sõna nom. ja gen. teades võib tabelis antud tunnismärkide järele määrata dl. eksimatult. Tekstidest selgub ka, et IV dl.'i kuuluvad astmevahelduseta kahe-silbised tüved teises ja esimeses vältes, kuna V dl.'s on kahe-silbised tüved kolmandas vältes. Edasi tuleb tähendada, et Aaviku dl.'d jagunevad omakord ohrtratesse alaliikidesse. II dl.'i alaliigi aa) alla kuulub tüüp *küla*, mis ei vasta dl.'i tunnusele „painuvad kahe-silbised tüved“; dl.'de tunnuste järele peaks *küla* kuuluma IV dl.'i kui kahe-silbiline esmaväl-teline painumatu tüvi, kuid nagu selgub IV dl.'i alaliigi b) tunnismärgist, kuuluvad sinna ainult *e*-sõnad; seega on tekstis antud IV dl.'i tunnus liiga lai. III dl.'i alaliigi cc) all esineb tüüp *ase*, mis ei ole kooskõlas selle dl.'i tunnusega „painuvad sõnad“; dl.'de tunnuste järele kuuluks *ase* V dl.'i kui kolmesilbise gen.'ga astmevaheldusetu sõna. IV dl.'i alaliigis c) esinevad tuletuslõpud, kuid pole öeldud just missu-sugused. Üldse on ebaloogiline siin suffiksiste esindus dl.'i tunnustena väljaspool seniseid dl.'de eristamise printsiipe. VI dl.'s ei käändu samasse alaliiki kuuluvad sõnad mitte üht viisi, vrd. ains. part. *teist*, *raudset*, ill. *teise*, *vaessesse*, *aastasse*, mitm. part. *teisi*, *vaeseid*, *eestlasi*. Kuigi on hulk liike (arvult 17), ei jätku neist siiski kõigi tüüpide leidmi-seks. Liikide arv ei oleks iseenesest oluline pahe, kui need jaguneksid loogiliselt, kuid siin sageli alaliik ei vasta üldse dl.'i tunnusele, nii et viimased on kas liiga kitsad (II ja III) või liiga laiad (IV ja V). Neist puudusist on autor osalt ka ise teadlik, ja sellepärast annab ta mõnede alaliikide kohta seletavaid märkusi. Nii öeldakse: „*ik*-sõnad, kus *-ik* on kõrvalrõhuga tuletusliige, deklinaeruvad II b järele“. Õieti ei oleks tüüpidel *kõrtsmik*, *laevastik* üldse kohta selles dj.'s, sest ei ole liiki, kuhu kuuluksid kolme- ja enamsilbised ast-mevahelduslikud sõnad. Kõrvalrõhk pidi arvesse tulema ainult võõrsõnul; kui aga kõrvalrõhu printsiipi tarvitada ka oma sõnade puhul, ei maksa see ometi kõigi sõnade kohta. Palju lihtsam on vahetegemine *kõrtsmik*- ja *kaasik*-tüübi vahel välte

varal, mis on õpilasile tajutavam kui kaasrõhk. Tüüpide *sõber, kabi, asi, ahi* kuuluvust II b liiki ei saa määrata ains. nom. ja gen., vaid alles ains. part. põhjal, kuid see on jällegi kõrvalekaldumine ülesseatud printsibiist. *Au* ja *nõu* kohta öeldakse: „pealtnäha I b liiki, aga tõepoolest II b“, seega on jälle rikutud põhimõtet, et nom. ja gen. järele saab määrata dl.'i. Sama leiame ka sõnade puhul *ehtne, lihtne* (VI dl.), millel on „muud käänded V liigi järele“. Leidub teisigi sõnu, mida nom. ja gen. järele ei oska kuhugi liiki paigutada, näit. *viis, aus, õel*.

Seega näeme, et ka Joh. Avvikul ei ole korda läinud eesti deklinatsiooni rägastikku lahendada kuue dl.'ga. Kuigi lähtepunkt ja siht on olnud ideaalne, on selle tegelik teostus täiesti ebaõnnestunud.

Aviku dj.'t on kasutanud ka L i i s u T e d e r oma *Eesti keele grammatikas peamiselt muulastele* (1930). Kuna Avik oma liikide käsitlusele tekstis pühendab ainult mõne lehekülje, võtab Tedrel „Deklinatsioonide üksikasjalik vaatlus“ oma alla umbes 30 lehekülge. Dl.'d jagunevad arvukatesse alaliikidesse ja tüüpkondadesse, mis selle dj.'e teevad väga keeruliseks ja õpilastele, eriti aga muulastele, väga vaevarikalt omandatavaks. Aga kasu ei ole selle juures ometigi nimetamisväärt, sest kui tahetakse teada mõne sõna käänamisvormi, peab enne üles otsima vastava tüübi ja alles selle järele leiab soovitud vormid. On aga tüüp leitud, ei ole enam mõtet teada saada, mis dl.'i või alaliiki see kuulub. Tüüpe võib ju niisama omandada, ilma et pähe õpiks kõik-sugu liike ja alaliike.

Lektor J. V. V e s k i on avaldanud oma dj.'e ülikooli lektorikursuse loenguil. See on mõju avaldanud mitmete grammatikute dj.'stesse. Originaalsel kujul esineb Veski dj. J. A i n e l o töös *Näiteid ja harjutusi* II, 1926. Siin on käändkonnad jagatud käändrühmadesse, mis üldiselt esitavad üht sõnatüüpi. I dl.'i pealkirja „mitmesilbilised“ järele otsiks siit ka sõnu nagu *kirjanik, politsei, käsitelu*, mis aga siia ei kuulu; selle kohta ei leidu aga dl.'i algul ega lõpul mingit märkust. Pealkiri on seega antud liiga lai. II dl.'i mitm. gen. lõpuna on antud *-te*, kuid esineb rida sõnu, näit. *kannel, aken, tütar*, kus on *-de*. Samuti ei moodustu ühesuguste lõpudega käänded kõigis tüüpides ühte viisi; nii ei tea, kas on I dl.'is *ilust* või *ilusat, sulaste* või *sulasete*, II dl.'is *hõlpust* või *hõlpsat, kindelt* või *kindlat, juuste* või *juuksete* j. m. s., muidu kui otsi üles vastav tüüp. II dl.'is esinevad ka astmevaheldusetud tüved (*hõlpus, aasta, kindel*), kuna dl.'i tunnuseksena on antud „astmevahelduslikud sõnad, mille omastav

tugevas astmes, nimetav nõrgas“. Ilmselt on see piiritus liiga kitsas. III dl.'is on ka tüüp *õnnelik*, kuid dl.'i algul on tunnuseks ainult „kahesilbilised tüved“. Samuti ei kuulu kõik *-ik*, *-lik* jne.-lõpulised sellesse dl.'i, vaid tüübid *kaasik*, *pealik* kuuluvad I dl.'i, mille kohta aga siin midagi ei ole öeldud. Sõnul *pael*, *hein*, *oks*, *uks* on mitm. gen. lõpp *-te*, kuna dl.'i algul antakse ainult *-de*. Sama maksab *poiss*-sõna kohta, mida muidu ei saa teada, kui peab selle sõna teiste näidete hulgast üles otsima. Tüüp *piiga*, *härria* ei mahu dl.'i algul antud tunnuste alla. IV dl.'i esimese kolme alaliigi tunnused on kõik liiga laiad. Esimese (A) järele kuuluksid siia ka tüübid *kukk*, *lill*, *tamm*, *kuub*, kus kõigil on nom. ühesilbine ja gen. kahesilbine, pikaväeteline *e*-lõpuga. Teise (B) järele kuuluks siia ka *pere*-tüüp, kolmanda (C) järele ka tüübid *maa*, *koi*, *au*. Neljas liik (D) on täiesti ebamäärane; jääb teadmata, missugused on need „erandid“ ja mille poolest need „mitmesilbilised“ lahku lähevad näit. I dl.'i omist. Käändelõppudena antakse IV dl.'is ains. part. *-d* või *-t*, mitm. gen. *-de*, *-te*, part. *-sid*, *-i* või „lühenenud“. Millal üks või teine esineb, seda saab teada alles iga tüübi puhul eraldi. Punkt D all on jäetud seletamata, missugused *us*-lõpulised sõnad siia kuuluvad, kuna *kerjus*-tüüp kuulub I dl.'i.

Kokkuvõetult puudub Ainelo dj.'el säärasel kujul praktiline väärtus; küll nõuab aga nende käändkõndade õppimine hulka vaeva ja aega. Mis kasu on seesugusest dj.'est? Kui õpilane tahab mõne sõna käändkõnda leida, ei paku talle selleks abi dl.'i algul antud tunnused, sest et need ei vasta dl.'i kuuluvaile tüüpidele, vaid on kas liiga kitsad või liiga laiapirilised. Et leida õige käändkõnd, peab õpilane läbi vaatama kõigi dl.'ide kõik käändrühmad, s. o. kõik tüübid, mida on tervelt 62. Millal üks või teine lõpp või moodustusviis esineb, ei saa ta ka muidu teada, kui peab üles otsima vastava tüübi; ehk kui on antud dl.'i algul mitu lõppu (näit. III ja IV dl.), siis ei tea ta ikkagi, milline on omane just otsitava sõnale.

Kuigi parandada Ainelo puudused, s. t. täpselt iga dl.'i puhul piiritleda sellesse kuuluvate tüüpide tunnused, küll väga pikad ja keerulised, ja kui samuti esitada kõik lõpud, mis dl.'is esinevad, siis jääb see jaotus ikkagi otstarbekohatuks, sest 1) oleks väga keeruline hulga tunnuste puhul määrata sõna dl.'i kuuluvust ja 2) esineb ühes dl.'is ikkagi rida eritüübilisi sõnu eri lõppudega ja eri moodustusviisidega.

Veski dj.'st on tarvitanud ka T. K i b a r *Eesti keeleõpetuse konspekt*, 3. tr. 1929 ja Fr. P u u s e p p *Eesti keele grammatika koolidele*, 1929, kes üksikuid dl.'e küll täpsemalt

piiritlevad kui Ainely, kuid siiski mitte küllaldaselt. Oluliselt maksab nende dj.'te kohta sama, mis on öeldud Ainely dj.'e puhul.

Ja an Reinert oma raamatus *Deklinatsioonid ja konjugatsioonid* 1927 jagab noomenid samuti viide dl.'i. Kõik dl.'d ei ole mitte päris täpselt piiritletud, esineb ka rohkesti erandeid. Näit. IV dl.'i pealkirjast ei selgu, mis need „ühesilbiliseiks lühenenud“ tüved on. Märkuses antud seletus „ains. osastavas ühesilbiline konsonanttüvi“ eeldab ains. part. tundmist. Muide esineb dl.'es, eriti III, IV ja V dl.'is rida eritüüpe erisuguste vormidega peakäändeis. Kokku võttes ei täida seegi dj. oma ülesannet. Reinerti dj. põhjeneb Veski omal ja langeb sellega suures osas ühte: R.'i I dl. vastab V.'i V dl.'le, R.'i IV dl. = V.'i IV dl.; vahe on ainult selles, et R.'i V d. sisaldab V.'i II ja V dl.'i, kuna V.'i III dl. sisaldab R.'i II ja III dl.'i.

Huvitav on jälgida Elm ar Muugi katseid dj.'te alal. Kõigepealt oma *Eesti keeleõpetuses* I 1927 ja *Lühikese eesti keeleõpetuse* I esimeses trükis 1927 esitas autor Veski dj.'st mõjustatud liigituse, milles noomenid olid jagatud kolme rühma ains. gen. silpide arvu järele: 1) ühe-, 2) kahe-, 3) kolme- ning enamsilbised. Tähelepanev on, et jagamisel on üks loogiline alus. Selle eest aga esineb rida erandeid: 1) II dl.'i kuuluvad ka ühesilbise gen.'ga sõnad nagu *viga, lugu, käsi* ja kolme- ning enamsilbiseid tüvesid, näit. *ohvitser, usklikkus, näitlik*; 2) III dl.'i kuuluvad ka kahesilbised tüved nagu *aasta, raske, mõte*. Seega ei vasta dl.'ide nimetused sugugi nende sisule. Üldse esitatakse dj.'es 43 tüüpi, peale selle rohkesti erijuhtumeid ning kõrvalepõikeid. Lõpptulemus on siis ka siin niisugune, et dl.'i kuuluvusest ei saa veel mingit järeldust teha käänamise kohta, vaid iga tüüp tuleb ikkagi enam-vähem eraldi õppida. Mõttetu oleks lasta õpilasil pähe õppida tervet seda keerulist kombinatsiooni, et näit. *leht, soe* ja *laevastik* kuuluvad nimelt „endiste ja praeguste kahesilbiste“ käändkonda, et *piiga* ja *kuninganna* II dl. I liigi 2. erandrühma, et *aus* ja *kuulus* kuuluvad just kolme- ning mitmesilbiste käändkonna II liigi pearühma jne.

Muuk ise leidmata rahuldust sellest dj.'st, on sama probleemi põhjalikumalt käsitlenud AES'i koosolekul 1928. a. veebruaris, leides, et kõige otstarbekohasem on noomeneid jaotada viide dl.'i (vt. EK 1928 lk. 28—29); sisuliselt on neid õieti ainult neli. Loomulik, et nende nelja dl.'i juures ei saa juttugi olla dl.'i määramisest nom. ja gen. järele ja selle järele kõigi peakäänete leidmisest, kuna siin on ühte dl.'i

koondatud täiesti eritüübilisi sõnu, näit. on IV dl.'is säärased erinevad tüübid nagu *tütar, liige, aasta, aus, raudne, vaene*, rääkimata V dl.'st. Üksikud dl.'id on küll selgepiirdeiselt teineteisest eristatud väliste tunnustega, kuid sel jaotusel puudub tegelik väärtus. Selle dj.'ga on Muuk tagasi langenud vanemate saksakeelsete grammatikate dj.'te tasemele, kus ka üksikud dl.'id olid väliste tunnustega selgelt teineteisest eristatud, kuid ühte dl.'i kuulus rida eritüübilisi sõnu ilma sise-mise seoseta.

Nähtavasti on ka Muuk ise selle dj.'e otstarbekohatusest kiiresti aru saanud. Alles 4. märtsil 1928 kaitses ta agarasti seda dj.'t AES'i koosolekul (vt. EK 1928 lk. 28—30), aga juba samal aastal — eessõna dateeritud 11. augustiga — ilmunud *Lühikese eesti keeleõpetuse* teises trükis esitab autor avalikkusele uue, arvult kolmanda dj.'e. Selles on noomenite 45 tüüpi jagatud 7-sse dl.'i. Dl.'de kombinatsioonid on väga keerulised, nii et ühte dl.'i kuulub palju tüüpe, millel ains. nom.'s ja gen.'s ei ole vahel midagi ühist. Selleski dj.'es esineb rohkesti alaliike ja eriti rohkesti „erijuhtumeid“. Dl.'de tunnused ei ole alati päris täpsed, näit. on öeldud, et II dl.'i kuuluvad „astmevahelduseta kolmesilbised sõnad, mille ains. nimetav on esimesel silbiväljel“, kuid samade tunnustega *pere*-tüüp ometi sinna ei kuulu. Dl.'i määramisega ei saa veel teada peakäänete vorme, vaid peab ikka üles otsima vastava tüübi, vrd. V dl.'i 1. alaliiki kuuluvate sõnade vorme *teisi, vaeseid* — *teise, endasse, punasesse*. On jäetud täiesti iseloomustamata VI dl.'i 1. alaliik; ei ole sugugi teada, milliste tunnustega need sõnad on, mis „käänduvad nagu *sõda, jõgi*. . .“ Kuna esimesed dl.'id on veel võrdlemisi lihtsad, on viimased juba üsna keerulised oma rohkete alaliikide, „erijuhtumite“ ja tüüpide erinevustega. Nagu näeme, ei ole ka selle dj.'e puhul kasu neist liikidest, vaid tegelikult tuleb ikkagi iga tüüp õppida üksikult.

Peame siis tunnustama, et ükski siin vaadeldud grammatikaist ei vasta meie poolt käesoleva kirjutise algul ülesseatud põhimõttele. Huvitav on tähele panna, et kuigi viimasel ajal on loodud rida uusi dj.'i, ei loobu vanemate grammatikate autorid siiski omist liigitusist, vaid igaüks peab oma parimaks ja igal õpetajal on oma dj., millega ta arvab saavutanud olevat parimaid tagajärgi (vt. ka läbirääkimisi E. Muugi II dj.'e puhul AES'i koosolekul, EK 1928 lk. 28—30). See nähtus on ka arusaadav, sest kõik uuemad dj.'ed on enam-vähem üheväärtuslikud, ühesugused head ja halvad; vahed on ainult väikesed. Ometi märkame aga iga dj.'e puudusena, et peaaegu iga sõna puhul tuleb otsida täpselt vastav tüüp või ko-

guni sõnagi, alles siis saab teada selle peakäanded, s. t. tegelikult tuleb ikkagi õppida iga tüüp eraldi. Sama maksab ka kõigi vanemate dj.'te kohta. Milleks aga on siis veel vaja neid keerulisi dj.'i nende rohkete alaliikide ja eranditega? Võib muidugi selleni jõuda, et õpilased omandavad dj.'e tundmise enam-vähem kindlalt ja õpetaja juhatusel oskavad ka leida õige liigi ja õiged vormid; on siiski küsitav, kas õpilane ka iseseisvalt mingi raskuse tekkimisel sõna dl.'i hakkab määrama, või kui ta seda peaks tegema, kui kiirelt see sünnib ja kas nad ilma dj.'eta mitte sama hästi või pareminigi deklioneerimist ei omanda. Et ka ilma igasuguse dj.'eta väga hästi deklioneerimist võib õpetada, võivad kinnitada mitmed õpetajad; seda rõhutas ka prof. A. Saareste AES'i koosolekul läbirääkimistel Muugi dj.'e üle, muuseas ka väites, et „deklinationirühmitustel eesti keeles on palju paratamata halbusi keele enda keerulisuse tõttu“ (vt. EK 1928 lk. 30). Dj.'te kasulikkust ei saa aga keegi tõestada, mida näitab juba see, et igaüks oma jaotust peab parimaks.

Mida tuleks nüüd sellest järeldada? Kas peame katsuma leiutada uut dj.'t, mis vastaks meie poolt ülesseatud nõudeile? Kas on loota, et see leiutatakse? Autori arvates kindlasti mitte. Senised arvukad dj.'ed ja kogemused on juba küllalt selgesti tõestanud, et niiviisi viie, kuue, seitsme dl.'ga, seniste aluste ja meetodite järele ei ole võimalik eesti deklinatsiooniprobleemi lahendada. Võimata on ju suruda eesti deklinatsiooni tema äärmiselt suure tüüpide arvuga väikesearvulistesse käändkondadesse, nii et neil oleks praktilist väärtust. Teiselt poolt ei tohiks siiski küll jätta igale õpetajale vabadust õpetada rohkearvulisi deklioneerimistüüpe selles järjekorras, nagu igaüks heaks arvab. See ei oleks meie grammatika ühe raskeima probleemi õige lahendus, vaid ainult selle kõrvaleheitmine. Meie p e a m e kuidagi püüdma eesti deklinatsiooni rägastikku süstematiseerida. Seda tuleks aga teha hoopis teisiti, teistel alustel ja teiste meetoditega, osalt ka teiste sihtidega, kui see praegu sünnib raskepäraste käändkondade kaudu. Kuidas seda teha, selle näitamine ei ole käesoleva kirjutise ülesanne. Kuid seni kuni meil seesugust süsteemi veel ei ole, peame leppima sellega, et iga õpetaja õpetab üksikuid deklioneerimistüüpe ja selgitab nende vahesid ja nendega seotud raskusi.

V. E. Poissman.

Vadja keelenäide.

Järgneva vadja Joenperä murdelise keeleteksti on a. 1925 algul kirjutanud vadja algupäraga vene haritlane Dimitri Tsvetkov (sünd. 1890, Tartu Ülikooli filosoofia-teaduskonna lõpetanud a. 1928, surn. 1930). Sisult vrd. tema kirjutist *Vadjalased* EK 1925, 39—44. Tekst siin on avaldatud samal kujul, nagu see autori käsi-kirjas esineb; parandatud on ainult ilmsed transkriptsioonivead. Kõige vähem vastutavaks peab end toimetus järgsilpide pikkuse õige märkimise eest. Pärismimed (kohan.) on tähistatud tärnike-sega. Sõnaseletused on lisanud prof J. Mägiste.

A. S-te.

vähäize iuttua vaddelajists.

vaddelajized eletä **īama uiezdez*¹ kahes paikka: **narovā vō.iosfiz*², **lauka ārez*, liṣi **lauges*, *īa merē rannez. kassen*³ *gruppēz om va 4 tšülä*: **kukkezi* — **laukà ārez*; **iegeperä* — *virsta pō.itejs* **laukas itā pōle*; **ivoṣšülä de* **nūditts* — *merē rannez, tejn teizezt liṣikkeizeḷ.*

tejn grup *vaddelajist* on *sūrep*; *sē* on itä *grup*; *vejb iuteḷ*⁴ *nī*, *iot*⁵ **kattilā tšülä on kassen* *gruppēs tšehs paikkez, a teizezt tšülät, ülipäittä 20—25 tšülä, on tämä ümper*; *menikkät tšülä nimed*: *pih.lovē, undovē itšäpäivē, ruddē, kerstovē* *i teizeḷ.*

*kui pallo om vadaelajist(t) kokona, sitä paraike tšenni*⁶ *eb vejb iuteḷ eike teṭ. tšen iuttēb, iot näjt on ühstuhaf entšid, a menikkād, iot näjt on tšümme kerta rohkap. kazeṭ*⁷ *näemme, iot väli*⁸ *on līka sūr. nedde väliz näütetä vël tejsi(t) arvamist, nī iot iuteḷ: vaddelajist(t) on nī pallo, dalisko*⁹ *nī pallo — ep sã. ieka*¹⁰ *nūmeris vejb pittä sūrt ritoq, i eṣsusst tšätte eb leütä.*

*menikkād eṣsitti nejt eṣsusst rahvā tširiojs*¹¹, *kummed eli lehtü sell aika, ku venäimäl eli koko rahvā üles tširjuttemin.*

*no piqb mälehtä sitä, iot venäimäl iam päriz venälajst om pallo müṭ rahvēs, iot müd rahvad on ili*¹² *keikkina segotettu venälajstka, ili kripsutettu — kuza tšülä, kuza tejn — venäi tšüllie sekka.*

¹ Jamburi kreisis (maakonnas); ² vallas; ³ selles; ⁴ öelda; ⁵ et; ⁶ keegi; ⁷ sellest; ⁸ vahe; ⁹ või; ¹⁰ iga; ¹¹ kirjadest; ¹² kas, ehk;

nī jot ku eli rahva üles tširjuttemin, tširjuttejad ize evät tšijettu¹³, vėlkose¹⁴ on tämä izori, vaddà vaj vendi tšüláz — i tširjutti optom:¹⁵ — dalisko¹⁶ keig vendlajžessi dalisko keig izorissi.

ku vaddelajin iutteli, jot tämä om vaddelajin — üvā — pāsi rahva tširjoise vaddelaiseñ; ku eb iuteľľu, tätä tširjutetti ühte izorikā dalisko vendlajstkā.

nī jot rahva tširjoise vaddelajst(t) pūttu¹⁷ eike vähä.

*em mäleht, kuile¹⁸ *eizeni tširjez¹⁹ miä ługin, jot vaddelajst om mitäle²⁰ vähep tuhattā; minne dāže²¹ tuli hilka²², jot mejt — vaddelajst — on nī vähä, jot mejt ühe pero kripsukā on keikkina ävitettü māimeš. seltšä²³, jot her *eizen(i) parai-ssi pūttu öhsü²⁴ efsusstlē.*

keikkas parep ęlleis²⁵ vetta de tšüssüä vaddä tšültz, ięka inimis, jot tšen siä ęd²⁶ — izori, vaddelajin vaj vėl tšennibujt²⁷? stz mü²⁸ saisejzim tšätte keikkaz vernoipa²⁹ nūmeri.

no paraiķo sitā tehhe mü em vej³⁰, sē be medde halľuz³¹, nī jot miä ęmaš pōľta annen pikkerajzed³² arvamized, kummed³³ — vähep-rohkap — tōvva mejle ette vernoipa tsifrā.

*esimejžessi — miä tån eike teť, jot *ięgeperāl, kuza miä ęn süntünnü, on 50 taloq, *ľvotšüláz 70, *ľudittsez 70 i *kukkeziz 120 (sē on eike sūr tšülā). temmettu kokkō — sē annep 310 taloq.*

nüt etepez vetaľ keskolize talo — 4 entšię³⁴. hos³⁵ piāb iuteľ, jot vaddä pered om pallo sūrepeđ. vėl minu mälehtüez ęľli pered — kahstejššümed, nelletejššümed entšię!

i paraiķo vėl vaddelajzet sittšiussä³⁶ dublissi — perez mikā vōsi — sē ľahs. nī jot miä ęn meňt kerta kũľľu, kuļ emä tširōb³⁷ ľahst: „ķens tejt piru³⁸ vetaľ. pāsejzim, miä tejš ľahti!“

13 ei teadnud; 14 kas; 15 hulgi, massiliselt; 16 kas... vōi; 17 sattus, juhtus; 18 vist; 19 raamatus; 20 umbes; 21 isegi; 22 ilge; 23 selge; 24 eksi-, vale-; 25 oleks; 26 kes sina oled; 27 keegi (muu) 28 me(ie); 29 kõige õigema; 30 me ei saa; 31 pole meie võimuses; 32 väikesed; 33 mis, millised; 34 hing, inimene; 35 kuigi, ehkki; 36 siginevad; 37 kirub; 38 kurat; 39 umbes, peaaegu; 40 „julmasti“, julgesti; 41 sää-

no tõejettevä, jot piru lahsr eb veta, a kařsod — tu.vev.ē
võt nädde segaz v.ēl.ēb.ūhs, a emāl.ītk rissi kagnez.

sīsīši mū vetañ keskolizeš perez va 4 enšīā, mikā
vetettu 310 kerta annep 1240 lāni-vaddēlaīs.

lūm nūt silmet kartā pāle, kařsoñ kuza eletā itā-vaddē-
laizeD. mū nāemme, jot nedde mā tūkkū on kerta 5—6
sūrep, ku lān-vaddēlaīsijē. tšūlit nī sama on 5—6 kerta
rohkap.

tšen on tšāūnū *kattilā pōlla, mālehtev, jot siāl tšūlād
aivo pēned.ēvād.ē, a bezmā.лo³⁹ mokomeD niku *iegeperā
dalisko *lūditts.

nī jot mū iurmessi⁴⁰ vejñ 1240 veta keikkaz vāhep
5 kerta i seneka sāv tšāitē koko itā-vaddā rahva.

sīs tuēp 1240 × 5 = 6200 enšīā. ja lāni-vaddāz 1240
enšīā, mikā annep kokkō 7440 enšīā vaddēlaīsī.

sē on tēt, jot kanni mokom⁴¹ rehnamin tōš⁴² pāb⁴³
vāhāize aīattēma⁴⁴, no tāmä annep meilē iulkaūs iuteļ,
jot vaddēlaīsī ūheš pōlta eb vej ēl vāhep vīt tuhatta,
tēizeš pōlta — rohkap 10 (tšūmmenā).

mū nāemme, jot kase⁴⁵ on ejke tavalin⁴⁶ ulk vātšīā⁴⁷.
tahtomef tuēp tšūsūmūz.ette: miltājn⁴⁸ nāko oñ kazel
rahvaļ? miltāizet tāmä elāmized? ja e.letšīD?⁴⁹ kuī kevasi
tāmä on siotlu tšīn⁵⁰ entizē elokā, ja mitā tāmä dūmap⁵¹.
tu.vev.āisīs pāiots?

sirkait, selššāit vasussit mū paraiko emme leuve kaneļe⁵²
tšūsūmūsīle; semperās, jot vaddēlaīsīl ebē⁵³ ēma tširju-
tettua istoria, ebē ēma laulua, kummes⁵⁴ tāmä pajat-
taiz⁵⁴ emīs murhīs, emīs ūvīs mēlīs. lān-vaddas miā
en.ē kullu laulūit vaddā tšēlez; pulm-laulūd, lugette-
mizeD, neddeD⁵⁵ rohkap on izori tšēlez, a v.ēl rohkap on
tuñkiunnu venāi laulūj. nī sama miā en.ē⁵⁶ kullu iuttūit
entizīs atkoīs. kaukapeļe tegō aīgeš iuttūit minu māleh-
tūsse ebē iānū (mittājt).

rane; ⁴² ka; ⁴³ paneb; ⁴⁴ mōtlema; ⁴⁵ see; ⁴⁶ tubli; ⁴⁷ vāge, rahvast;
⁴⁸ milline, missugune, mingisugune; ⁴⁹ olekud, olemised; ⁵⁰ kinni;
⁵¹ arvab; ⁵² neile, nendele; ⁵³ pole; ⁵⁴ pajataks, rāāgiks; ⁵⁵ nōiad
(= nōidumised?); ⁵⁶ mina pole; ⁵⁷ saada; ⁵⁸ midagi; ⁵⁹ āārel; ⁶⁰ kuu-

nī jot ku mū tahom̄ sāv⁵⁷ rohkap tāt(ä) mitä nibuij⁵⁸ kazet rahvaš, piäb menne päikele vaddase, etsiä tsälte kejk hallid inimized, kumpil⁵⁹ ühs iak io on avva partal⁵⁹ (serve), ja nedde sūs kūne⁶⁰, mitä on jänü nädde mäleh-tüsse vanojs aikojs, mitä näile vanad izäd om pajatettu.

nī sama, kuniz vël ebē mūh⁶¹, piäp kopitta⁶² kokkō kejk, mitä on jänü e.ö tarpejs: rtes⁶³, sevad⁶⁴, posude⁶⁵, uzgō menod⁶⁶ ja mūd. aijn va ühel kazel tēl mū levvemme tsättē menikkād vasused vaddelaijs.

a paraiko miä tahon pajatta, mitä miä ize en⁶⁷ nähni, emäl kevele küllu ja tähelē pannu.

esimeizessi — kazē rahvā näko sirkassi tuēb näšemele⁶⁸, ku mū kašom̄ ja näem̄, kui tämä uzgob jumala. kazes tsüsümüzez miä lahon eļ kejkina ärimheñ, no mitä miä en nähni. kejk pāb dāmama, jot venäi usko pani emā pešati koko vaddā rahvā päle.

ja ku mū tahom̄ tātā, miltäin kase rahvež on emā süä pōleš, kui süväll ja kui kevasi külep tämä emaz veres ühisuš sōmlaijska, virolaijska; tsetä suvap⁶⁹, tsetä ep terpi⁷⁰; kui sūrt vāriq piäb⁷¹ emāš mātšeleš, tšele rikkauzeš — sīz — miä vël tšinisen⁷² — piäb esimeizessi kattsoq⁷³, kui⁷⁴ tämä uzgob jumala ja kui tämä piäb ent tštn venäi uzgoš.

venäi uzgoš vaddelaijn piäp tštn, kui juteļa, tsässika i ampaikā. usko on tämä vere esa, tämä rūme⁷⁵ pala. miltäizese tejš uskō tämä tš(n) ep tartu⁷⁶. semperäs težed uzgod, menelaižet⁷⁷ sekted eväd leū⁷⁸ enelles tīa vaddelaijsijē segaz.

vaddelaijn daže ep taho, jot tämä perezelleiz entši ep tämä uskoq. semperäs vaddelaijn kešajit⁷⁹ eb veža naižessi sōmlaijs; kui kevasi pojk ni suvasko⁸⁰ sōmlaijs-tüttöä, vanepet eväd an tälle voliā naiš. a ios ku iam naijis läpi eb veļ pās — sīs sōmlaijn-tüttö piäb

lata; ⁶¹ hilja; ⁶² koguda; ⁶³ riistad; ⁶⁴ rōivad, riided; ⁶⁵ nõud, riistad; ⁶⁶ kombed; ⁶⁷ olen; ⁶⁸ tuleb nähtavale; ⁶⁹ armastab; ⁷⁰ ei salli; ⁷¹ lugu peab; ⁷² kinnitan; ⁷³ vaadata; ⁷⁴ kuidas; ⁷⁵ keha; ⁷⁶ ei haara; ⁷⁷ mitmesugused; ⁷⁸ ei leia; ⁷⁹ mitte kunagi; ⁸⁰ ka ei armastaks;

vetta venäi uzgò. i sistsi rahvez kařsob mokomà naimize päle, niku kummà⁸¹ päle.

miä mälehten, ku *lvotšülà pojk vetti naižessi *vibje tüttò. tüttò rissiz venäi uskò. rahves tsäi naro-šno⁸² tšerikkos kattsoμες, kuä tämä tēb rissia ettē; tsüzütteli — veko keļmenpān ja vļempān sūp pūsta rōka.

vaddēlain-tüttö tšrep mēb mehele sōmlaižele i to⁸³ rohkāp sel ķerta ku nāēb, jot emis pojkis tälle ženiha⁸⁴ eb lē⁸⁵: elä mē⁸⁶ sōmlaižele, ni iād vanassi tütōssi.

sel samallaiķa mü nāēm, jot ižorika ja venälaištka eike heļpossi⁸⁷ pāssā kokkò; nī jot usko on sē ladde⁸⁸ kanav, kumma üli vaddēlaisiķe ja sōmlaisiķe tsāēd evūt pūtu ühtē.

no sistsi piāb iuteļ, jot sōme rahvaka vaddēlain suvap pittā tuttevus. lān-vaddēlaižed oņkana pūtejet. talveļ tsāvva⁸⁹ nōttikā, aļivērkkoiķā⁹⁰ *sōme mereļ. pāssā sōmlaištka kokkò; tsāvva⁸⁹ vērežis *lavasāreš, *seittsekāros⁹¹. miä ize em ment ķerta siāllēļu i iķeka ķert vetettu vassā üvā mēleka. a ku nōristo talve perālt ievvup kottò, nī kauģa⁹² vēl tagoteļ⁹³ pajatta sōme vittā. mārānnūt⁹⁴ sēna sōmlaisiķe ķehta vaddā tšēlez ebē.

virolaištka taiķa on eltu⁹⁵ ķensnibujt⁹⁶ enne māsūd, semperās jot kassessā narrita virolaišt pīpū dalisko õpeize varķaijsi. no ühsilājisīs virolaijisīs, kummed om pūttustu vaddēlaisiķe sekkā, piētā sūrt uvaženā⁹⁷; en tā kuä nūt, no eņ setta iķeka virolain eļi „pāris kōūh“⁹⁸ (vaddēlaisiķe mēlez), semperās jot iķeka ühs nāis eļi — saha iķe⁹⁹, kanava kaiķo iķe dalisko treņģi¹⁰⁰. rikaz inimin, tāis talopoik mōkoma tühē eb mē.

sōmessi¹⁰¹ vaddēlaižed veissa pajatta parep, ku virossi¹⁰¹. semperās panna virolaiš pajattēma venā iessi¹⁰¹ i nagruskeļlā ümper, ku virolain murtēb venāi sēnoj.

81 ime; 82 nimme; 83 ja ka seda; 84 peigmeest; 85 ei saa; 86 ära mine; 87 kergesti; 88 lai; 89 käiakse; 90 silguvõrkudega; 91 Seiskaril (saarel); 92 nii kaua; 93 taotab, püüab; 94 paha, halba; 95 vist on olnud; 96 kunagi; 97 austus; 98 kehv, vaene; 99 saamees; 100 sulane; 101 soome keeli, eesti keeli, vene keeli; 102 tingimata; 103 noorsugu; 104 karjuda,

n̄sama narrita vaddēmajzed ižort dalisko tejn tejs; kui va pūtub vassā inimin *kukkeziš, nepremeno¹⁰² nōristo¹⁰⁸ aļgep kallua¹⁰⁴: „tu mež, menez, takka pannez“.

mēb mūtā *nūdišsa mēz, kalluta: „nēm šahama!“ a ku miā ļoļmū pūhiņ ēliņ *kallivērez, pikkeraižet po ļukkežet sanvome¹⁰⁵ takka kallutti: „tšālū, tšāļ tšerikkō, tšēlloa ļo lūvvā!“

tuēb vassa soikkulain¹⁰⁶, tšīre aļgeta¹⁰⁷ pa ļatta: „terreškam *pedon heppoine porzļhiņkera ļūkši, ļūkši tai šit purļu h pingirlōhin vālli!“

n̄sama on ieka tšūlāle angetu ema narri-nimi: *iegeperā — „bombo“; *ltuļšūlā — „fūtku“; *pārnispā — „varež“; „*kus-kizen vizi hūnu“; *hervallā — „hešku“; *takavellā — „tašku“. n̄ iot keiļ vaddā, ižori murtēd ēlla nagrū ne ļal.

tejzeš pōlta, ku mū vetaņ uzgō, tšerikō (= kirikuslaavi) tšēle, n̄ sama tuēb meļe ette pallo nagru ļuttui. miā mejnān n̄, iot vōt 60—80 selle takaz iedvāku¹⁰⁸ protsenttiā 10 sati arvo tšerikō tšēleš, 50% kokona — venāļ tšēleš. a para-ļko menikkās paļkka ļo piāb ettsiā neit ra ļoļ, kummet 60—80 vōt takaz vēl ēnti sirkād venāļ ļa vaddā rahva vāliļ. nūt tšerikō tšēli on sānu ūvāssi tuttevēssi rohkapeļe ezale; venāļ tšēli pa ļatēta puhtassi.

no piāb ļuteļ, iot vana rahva segaz om pallo moko-mejši, kummet tšerikō tšēleš evāl sā millissāit arvoa¹⁰⁹. miā ēm ment kerta kļalli, ku vanad babod¹¹⁰ ļugeta moļitvoijt¹¹¹.

meļla on ūhs moļitu, kumpa ļugeta perālt sūmis. tšerikō tšēlez oļ kanni¹¹²: яко насытил еси нас земных твоих благ, не лишу нас и небесного твоего царствия. *agaf-fonan nain kast moļitvoa aļņ lepetti seņoļkā: „semplivoijt pļah elisi nam pesnoļ“. migāš¹¹³ tāmā selļaļka a ļattēli, tšēleijt¹¹⁴ ebēllu tātoa, mūt¹¹⁵ mū, lahzeđ, vašsaļ haļlahtēliņ nagra¹¹⁶.

kisada; ¹⁰⁵ (maja)saly, majarakked; ¹⁰⁶ Soikula (poolsaare) elaja; ¹⁰⁷ hakatakse, alatakse; ¹⁰⁸ vaevall' (kui); ¹⁰⁹ (mitte) midagi aru; ¹¹⁰ eided; ¹¹¹ palveid; ¹¹² nōnda, jārgmiselt; ¹¹³ mis (küll); ¹¹⁴ (mitte) kelgi; ¹¹⁵ aga; ¹¹⁶ (umbes:) naersime nii et kōht vappus; ¹¹⁷ kasvu-

tejn kert minu kazvoparvi¹¹⁷ epetti emaz vana bābuška¹¹⁸ sūrē pūh'ā molitva lukema pāssi: Господи и Владыко живота моего. mūt kazvoparvi vetti venäj kážga¹¹⁹ — kuj vana dēd¹²⁰ tempes sūrt nagriš mās i sena-senant epetti sene kážga bābuškeλλēs pūh'ā molitvā asemeļ.

da vet¹²¹ kase kuļle¹⁸ bē molitv? — molitv on, eppē! i bābušk eppēz. vērko tāmā luki sitā tšerikkoz, miä en tā.

semperās mü i nāēm, jot ku meddē pōlla avatti venäj škouluūt, rahvež üvāl mēleļ vetti nejt vassa. piäp škouluš sūrt vāriq⁷¹ i parajko vėl lugep, jot sē on tarķ ja selv¹²² mez, tšeñ tunneb¹²³ eike puhtassi pa jatta venäjessi. „nät hitto¹²⁴, ku selvessi¹²⁵ leikkap pa jatta“ — iuteļna moko-mejzeš inimizeš.

sūr vāriq pitāmin uzgoš, venäj tšeles tejši nī, jot vaddē-lain emāš tšeles eike kerkāssi lahkonēb. vaddē-lain häppēp pa jatta emā tšēļt vērā iē segaz. i rohkap tajt¹²⁶ semperās, jot tāmā iēka pōlta kūlēb üht nagremis emā tšēle ķehta. „kats, mi müder¹²⁷ tšēli kaneļl¹²⁸ vaddē-laišl“ — iuteļna ižori. i kuj va rihese¹²⁹ tuēb vērēz inimin, iāresta angeta pa jatta ižori dalisko venäj tšēļt. a ku miltājn vana babo dalisko stariķ¹³⁰ ep sā ižori tšēlekā kokkō, de pa jateļb māssi¹³¹, sīs pere rahveš iātā seļteb: „ēhan¹³² siä vaid, elā bormot¹³³ — vet¹³⁴ hilka²² kūneļ⁶⁰“ i vaddā tšēli iēka kert iāb maha.

ku peresē veteļa nōriķ ižor-lain, sīs sin perez ižori tšēli om-plaṭsiļ. nōr peļvi sīm perez iō kerkāpessi pa jateļb ižori tšēļt, ku vaddā.

koko *kukkezi tšülā oņkazel tēļ sanu potši¹³⁵ ižori tšülāssi. tejzed vaddā tšülād, rohkap *kattineļnāl, samāl viltā om-pūttustu rohkap venäj hantu¹³⁶. kuj va¹³⁷ perez om-venäj miñne¹³⁸, nī om-perez venäj tšēle voli.

a minu ja vėl nōrēp peļvi iō on kazvonnu puhtaz venäj haluz. nī jot vīmizl-laiķoļl vaddē-laižed vähep

kaaslane, mangušeltsiline; 118 vanaema; 119 muinasjutu; 120 vana-meš, -taat; 121 aga (see) ju; 122 arukas; 123 oskab; 124 kurat; 125 selgesti; 126 vist; 127 kentsakas, keeruline; 128 neil, nendel; 129 tuppā; 130 vanamees; 131 maakeeli, vadja keeli; 132 ole ometi; 133 ära lobise, ära mugise; 134 (see) ju; 135 peaaegu; 136 võimusesse; 137 aga; 138 minia; 139 mitte kunagi; 140 ilusad, kenad; 141 teatav,

i vähep tä jeta, jot nämäd om vaddelaizēd. kensajit¹⁸⁹ vadda tüüt eväd лало ize enes, jot nämä — vaddelaizēd — on лустid¹⁴⁰, a aijn „все изюбочки красивенькие“. kensajit vadda infelligentsi ja eb majni ent rahvuse põles vaddelaizessi, a — venälaizessi. tä jettevā¹⁴¹, jot infelligentsi ja om vettenu venäi rahvuse emassi keikkina teizeļ peh juseļ, kui sitā sama tēb pimmiā rahvez. pimmiāle rahvale on ohto¹⁴² sitā, jot tāmā om venäi uskoq, jot lukka ent venälaizessi. pallo on nedde segaz, kui miā majnizin¹⁴³, mokomejst venälaist, kummeḁ tä jeta venäi tšelt nī pallo, niku mü teddeka kita ja¹⁴⁴ tšelt.

sūrep esa pa jateb vadda ja venäi tšelt ühell aika pōlitta. лустi¹⁴⁰ оη күнел sujmeļ¹⁴⁵, kui siāll a jeta dloijt¹⁴⁶ kokkō. stāresta¹⁴⁷ lšāz keik tširiet, paperid om venäi tšelez. kui⁷⁴ pūtup kerta: dalisko aņgeta¹⁰⁷ vaddā tšelez pa jatta, dalisko sīz üvā aik pa jateļa venä jessi, sīs taz vadda tšelt.

vālis¹⁴⁸ sād imossi nagra, ku miltājn nibuīt¹⁴⁹ *koņo aļgeļ ri jeļ. sīs kūļet keig venäi tšīromizeḁ ja manimizet puhtāz venäi tšelez. a tāmā juttu, niku hejtūteltū¹⁵⁰ harak hüpip seipālt seivele, nī tāmā juttu vaddā tšeles mūtub venäi tšelē i teizlippāi. miā tōn ette pikkeraižē jutū, kummeš tū nāņt, kui vaddelaizēd vālis pa jateļa:

„Ну, дядя Андрей, тандвā sinu vōro¹⁵¹ канавы копать!“

vai nī! minu vōro канавы копать. mīl kse¹⁵² on aika meļ канавы копать, когда kotoņ жрать нечего. На прошлой неделе vaš mahzin пятнадцатъ рублей veroq¹⁵³, de jo tās требуют. Непременно riāb на заработки отправиться, a to müvōvā¹⁵⁴ vtmīn lehm lautēš. kui tahoļ: хотъ кол на голове тешите — em mē!¹⁵⁵

ku mü nūt tšüzūm, mitā kazeļ tuēb vtmite valmessi: vēlkose vaddelaizēte keikkina karissussa¹⁵⁶ māilmeš vāllā, vai sīz nämā vēl kens nibuīt levvetā¹⁵⁷ tšätte emad eļemmuzeḁ, ema pāriz vadda tšele, emad entized elo tšāūšit¹⁵⁸ ja kōzid?

teadagi, arusaadav; ¹⁴² küllalt; ¹⁴³ ütlesin, mainisin; ¹⁴⁴ hiina; ¹⁴⁵ külakoosolekul; ¹⁴⁶ asju; ¹⁴⁷ külavanema; ¹⁴⁸ vahest; ¹⁴⁹ mingi(sugune); ¹⁵⁰ peletatud, heiditatud; ¹⁵¹ kord; ¹⁵² kas minul; ¹⁵³ makse; ¹⁵⁴ müüakse; ¹⁵⁵ ma ei lähe; ¹⁵⁶ karisevad; ¹⁵⁷ leiavad;

piäb juteļ nī, jot mikā¹⁵⁹ kōremeš on tokkunu¹⁶⁰, sē on
 āvinnū. kert entizeš eloš on vāhā jānū hañtū¹⁶⁶ nūšsū-
 zīle¹⁶¹ vaddeļaišlē, to¹⁶² tuļevēlē peļvēlē jāb vėl vāhep.

mikā mū ni veṭtaizim¹⁶³ vadda eloš — tāmə uzgō,
 tšēle; tāmə talo larpēd, menod; tāmə sevad, rīseḍ; pul-
 meḍ, laļlud — mū nāem, jot keļkkīļe pāle on kazvonnu
 paksu venāi sammēl. keļg vanad vadda sevad om mentū
 mōdeš vāllā; kätterid, piļutētut tšiytoḍ¹⁶⁴, rūdiḍ, paņoveḍ¹⁶⁵,
 rivad on unohtettu. vai tuḗp tšūlāse epeṭettu sōmeļaiņ
 neit kopitteṃa, sīz ešitā vanojš kirstujš jānūsed entizet
 sevat, jot kahe-keļme rubla eš mūv vāllā. sīstšī vėl kummi-
 seļļa:¹⁶⁶ „kā mikā mutkikko¹⁶⁷ sōmeļaiņ — kuhe tālle
 om vanojš rāpālōj(t) tarviz?“

keļg, mitā enne ēli emaļ tšāēļ tehtū, om vizgettu kuhe
 nibuij¹⁶⁸ rihe¹⁶⁹ pāle, niku vana hāmu¹⁶⁹, dalisko om
 peļeṭettu aņoz. pinžiket, kamašid, komodiḍ¹⁷⁰, stōliḍ —
 keļg on ešetū, āreš sātu, keļg on vana sihaļ¹⁷¹.

a ema tšēle sihaļe sāuteb venāi tšelt; jo on sāuttēnu
 laļlū sihaļe venāi laļlu.

miā enē¹⁷² kūllu eṃt laļlui vadda tšēlez. mitā teb
 medde infelligentsi ja? i oņko tāmə ešitt¹⁷³ eļemez? vaš
 eb nūšsi aika¹⁷⁴ ūhs virolaiņ studentti miļņe jutteli: „Vāga
 huvitav, et te, vadjalane, olete Ūlikoolis“.

miā en neļznu¹⁷⁵ tšūzūttēmə, jot missis¹⁷⁶ kase on nī
 keṃassi „huvitav“. miā tāzin enneḗ, jot kert inimin om
 vaddeļaiņ, sīs tāmə oņkussle¹⁷⁷ *aziqš dalisko *patagō-
 niqš, jot tāmə siļl kotoņ — vaddeļaš — hāļlūb¹⁷⁸ jho-
 alassi ja elokkañtā¹⁷⁹ sūp pēñt lahsī.

meļļa on infelligentsi ja, ja tātā on eļķe sūr ulk. kuļ
 vaddeļaižeḍ ni i ižoriḍ, miā jo kert maiņizin, piṗtā škoļmuš
 sūri vāriq. tšen kert on sānu arvō, jot vaddeļaiņ va ūli
 škoļlu (škoļlu kauṭ) pāzeb inimizessi, sē tagoteḗ⁹⁸ anta
 eṃlņe lahsīņe parepā ja sūvepā ušēñña¹⁸⁰.

158 käigud; 159 mis; 160 kukkunud; 161 nüüdseile; 162 siis;
 163 ka ei võtaks; 164 särgid; 165 ?; 166 imetsetakse; 167 imelik,
 keerukas; 168 kuhugile; 169 koli; 170 kummutid; 171 asemel; 172 ma
 pole; 173 kõigepealt (üldse); 174 mitte kuigi palju aega tagasi;
 175 hakanud; 176 miks siis; 177 kusagil; 178 hulgub; 179 loomana;

tü taita pät kummessi¹⁸¹, jot medde segas on eltu vendä
geherälend, on elmu dāže ühs miñistr.

keik škoumud, a škoumu on ieka tšüläz, keik škoumud on
vaddelajsi ie dalisko izori ušitelo ie¹⁸² haalumuz.

nämä kast¹⁸⁵ rahveš kazvoteta, panna tälle meñt pähä.
vimizelel aika, miä tän, pallo vaddelajstl on lepetennu
*petteri üliškoumu dalisko Педагогическую Академию.
nedde segaz on elmez ni sama i minu entized eppilahzer.
medde infelligentsi ja kussaj¹⁸³ armoq epko appiq eb öttē.
täma táb vahvessi, jot kert jaaktrop on levvettü, siz öhsüä
om müder¹²⁷. täma juttēb üht: mitä tširep mü sam ievro-
peitssessi, sē parep, a miltäjs tet harkkiq¹⁸⁴, jot pās ievro-
peitssessi, sē meile on ühelajin, van ema varaka, ema
tšeleka mejl jumala lama ebe nähä. vot keig, mitä miä
tahtozin teile pa jatta vaddelajstl. Dim. Tsvetkov. †

Tarttu, 15 päjv martti küt, 1924 vōsi¹⁸⁵.

Raamatute ülevaade.

Eesti vältevaheldus ja geminatsioonid uues valgustuses.

See asi pole õieti enam päris uus, millel allakirjutanu
lühidalt mõtleb peatuda, kuid kuna seni eesti keelehuvi-
lisel lugejal sellest veel siiski pole võimalust olnud oma
keeli lugeda ja küsimus just oluliselt riivab eesti keele
uurimist, siis on sellest ikkagi parem juttu teha hilja kui
ei kunagi. Kahe aasta eest juba on ilmunud Björn Col-
linder'i doktori-dissertatsioon *Über den finnisch-lappi-
schen Quantitätswechsel. Ein Beitrag zur finnisch-ugrischen
Stufenwechsellehre I.* (Uppsala Universitets Årskrift, 1929),
seniseid meie soomeugri keelte uurimise tulipunktis seisva
astmevahelduse ametlikke seisukohti tugevasti kritiseeriv teos.
C. on Uppsala prof. K. B. Wiklund'i, Setälä poolt püsti-
tatud astmevaheldusteooria karmi arvustaja, õpilane. Seegi
asjaolu on teda juba osalt predestineerinud sellele teooriale
eelarvamustega suhtuma, kuid autori mõttelõng on sellest
hoolimata huvitavalt originaalne ja teadust viljastav. Soome-

¹⁸⁰ õpetust, haridust; ¹⁸¹ panete imeks; ¹⁸² õpetajate; ¹⁸³ mitte ku-
sagilt; ¹⁸⁴ (pikkade sammudega) astuda; ¹⁸⁵ aasta.

ugri (resp. uurali) ürgse astmevahelduse oletused baseeruvad peamiselt läänemere-soome keeltes ja lapis resp. samojedis-leiduvail vaheldusnähtustel. Sellepärast on ka iga astmevaheldusteooria arvustus loomulikult esmajoones suundunud viimaseist esitatavate astmevaheldusargumentide vastu, nii ka käesolevas teoses. Viimane, nagu pealkirjastki näha, piirdub ainult teatava osa soomeugri astmevahelduse alla loetavate nähtuste käsitlega, nimelt kvantiteedi- e. vältusvahelduste ja nendega sõltuvuses olevate nähtuste vaatlemisega. Teos on kavatsetud kaheosaline, nii et esimese osa ilmutamisega jääb poolikuks, ja nii siis saab tema puhul alles esialgselt sõna võtta, kuna ka teose segasevõitu sisumääritluse (vt. lk. 13—14) tõttu pole päris selge, mis teisele osale jääb käsitleda: nähtavasti rootsi- ja norralapi vaheldused ning eelnevate induktiivsete algsome ja alglaki kvantiteediolukordi käsitlevate uurimistulemuste konfrontatsioon „eelsoome“ (= varase algsome?) kvantiteedivahelduse rekonstrueerimiseks. Ilmunud I osa käsitleb peale sissejuhatus (lk. 1—14) „kvantiteedivaheldust läänemeresoome keelis, eriti eestis“ (I raamat, lk. 15—82), „kvantiteedisuhteid inarilapis“ (II raamat, lk. 83—203), „kvantiteedisuhteid vene-lapi murdeis“ (III raamat, lk. 204—267). C. on lapoloog, selle tõttu lapi murrete osa ongi nii laialiseks paisunud lmsm. keeltega võrreldes, võib-olla koguni ebaoproportsionaalselt laiaks. Allakirjutanu kui võhik lp. keele alal läheb sellest osast mööda, kuna pealegi see ilmsesti käsitleb puhtlapi nähtusi, olulisemaid lmsm. rinnastusi tarvitamata. Seevastu teose I lmsm. keeli käsitlev raamat (ja muidugi ka sissejuhatus) ettehaaramisi juba kasutab ka lmsm. ja lp. nähtuste rinnastusi, ja niimoodi võib saada sellest küll kaunis lõpliku pildi autori võrdlevajaloolisist vaateist lmsm. kvantiteedivaheldusile, kuivõrra need teises osas otse ei muutu. Lmsm. keelte seas on eesti keelel omapärane kindlajooneline konsonantide vätevaheldus, mida Setälä teooria peab põliselt soomeugriliseks (*ilm, ilma: ilmä*) ja on võtnud tähtsal määral koguni oletatavate smugri algkeele olukordade aluseks. Seepärast loomulikult kõnealuses teoses pool lmsm. keeltele varatud ruumist (lk. 15—50) kulub eesti vaheldusnähtuste käsitlelule. Teistes lmsm. keeltes vastavad nähtused puuduvad autori seisukoha järele ja neis ta seepärast käsitlebki kvantiteedivaheldusnähtuste alla toodud küsimusena ainult geminatsiooni (lk. 51 jj. „Die gemination im wotischen, livischen und finnischen“). Ei tahaks nõus olla sellega, et vadja geminatsioonile pühendatakse (lk. 51—52) vaevalt üks lehekülj ja seejuures räägitakse (Kettunen'i refereerides),

ainult id a v adja geminatsioonist, läänevadja (võib-olla küll ingeri naabrusmurrete mõjuga seletuvast) vastavast nähtusest hoopis mööda minnes; veel vähem saaks heaks kiita, et liivi geminatsioonile omistatakse vaid k a h e k s a rida (lk. 52) märkusega: „Die gemination im li vischen soll hier nicht erörtert werden, da ja in nächster zukunft aus Kettunens feder eine darstellung der livischen lautgeschichte zu erwarten ist“. Rääkimata liivi geminatsiooni suurest huvitavusest, on ju liivis olemas ka omapärane koguni vokaalidelegi laienenud kvantiteedivaheldus (*jālgad* 'jalad' : *jālgā* 'jalga' : *jālga* 'jalg'; *silmad* : *silmā*), mis on vaidlematult oma põhialuseilt ühtlane eesti vastava vaheldusega (*silmad* : *silma*) ja millest nii Setälä' ÄH kui ka veel eriti Kettunen'i *Untersuchung über die livische Sprache* I (Phonetische Einführung. Sprachproben, Tartu, 1925) on saada olnud küllalt usaldatavat materjali, viimasest kohast koguni eksperimentaalseid mõõtmisandmeid. Eesti ainekäsitus põhineb pea ainuliselt Kettunen'i publikatsioonidel (Kodavere murde uurimused jm.), kuid lisateadmepoleks kahjuks olnud, näit. teatavat liiki geminatsiooni (*pümmē*, *sake* jne., lk. 38–39) poleks autor saanud pidada ainult puhtlõunaeestiliseks, kui ta oleks tundnud Saareste väikest uurimust *Vigala murde peajooned*; ka väide (lk. 41), et ülipikageminaadilised illatiivid nagu *vette*, *õkke* oleksid üldpõhjaeestilised, „välja arvatud rannamurre äärmises kirdes“, oleks saartel tuntud vasturääkiva esinduse (*vedē*, *kādē* illat.) tundmisel ära jäänud. Sellest hoolimata, et autor pole eesti (ega ka teiste lmsm. keelte) käsikirjaliste materjalidega tutvunud — ise ta korduvalt juhibki tähelepanu oma materjalide kahetsetavale puudulikkusele — on töö tulemused, kui me siinkohal eriti tähelepanu pöörame eesti keelele, üldiselt kõigiti rahuldavad, võiks öelda ainekliku lünklikkust arvestades koguni väga headki, nii et võimalikud ainetäiendused neis suuremaid ümberhindamisi ei nõuaks.

Nüüd lõpuks mõni sõna neist uudistest, mis kõnesolev töö toob eriti eesti k. ajaloo uurimisele. C. on allakirjutanu arvates (eesti) välte- ja geminatsiooni-küsimuste süstemaatsele esitamisele asunud õnnelikult, lähtudes mitte tavalisest silbimõistest (vt. lk. 16–17), vaid võttes aluseks prosoodilise sõnajaotuse (*t/ub/a* = $\text{u} \text{b}$ pürriihhius, *mušt* < *m/ust/a* = $\text{u} \text{st}$ trohheus, *añdur* < *ant/ur/a* = $\text{u} \text{r}$ daktül jne.) ja tarvitades igas niiviisi saavutatud 'sõna-värsijalas' esineva vokaalse elemendi kohta nimetust 'tipphäälik' (gipfellaut — *u*, *a* neis näiteis) ning konsonantse kohta nimetust 'kõrvalhäälik' (resp. 'kõrvalhäälikud', seitenlaut — äsjaseis näiteis *b*, *st*, *nt*, *n*), kogu 'sõna-värsijala' kohta aga Pipping'i järele nimetust

'hääliknõgu' (lauttal, tal — näiteis *ub, ust, ant, ur* jne.). Kuigi see jaotus oma uudsusega teeb C. teose raskesti loetavaks, ta loob head eeldused välte- ja geminatsiooni nähtuste jälgimiseks ja nende süstemaatseks esitamiseks. Sel põhjal vältevahelduse seisukohalt läbi võttes kõik oma aines- tikus leiduvad eesti sõnatüübid, C. jõuab otsusele (lk. 33 jj.), et algsõnast destsensiiivselt lähtudes kõik eesti ülipika (kolmanda) välte juhud nii vokalismis kui konsonantismis on hilise n. n. asepi- k e n d u s e (ersatzdehnung) järel- d u s e g a o l e n e i l m i d a g i ü h i s t a l g s m. a s t m e v a h e l d u s e g a (lk. 49), näit. juhud nagu *kâr < kâri, võlg, säst, tuhkur, tuttav, mõisa, vaïnu, Kod. nustleb < *nuhtlepi, nõõdmine, Kod. tiõdmättä, jalga, vařgãd, Kod. leppišsikkü, lappa, linna, tarkka* jne., vrd. eriti palju vaieldud klusiilikõvenemise *mält, emält, kannelt* sija alistamist. Asepikenduse olemuse umbkaudne määratlus kõlaks (lk. 68): „Wenn die zahl der silben reduziert worden ist, entweder durch vokalschwund oder durch kontraktion oder dadurch, dass ein gipfellaut in seitenstellung hinübergetreten ist (synizesis), kann füglich angenommen werden, dass der druck des in wegfall gekommenen tales wenigstens zum teil auf die übrigen tãler oder auf eins von ihnen übergegangen ist. Die erscheinung, die wir ersatzdehnung nennen, steht wohl mit diesen ver- hãltnis in nahem zusammenhang,“ eesti asepi- k e n d u s e m ä ä r a v a d k v a n t i t e e d i - j a i n t e n s i t e e d i r e e g l i d l e i a m e l k. 81. Vaieldav on seejuures igatahes autori katse teise silbi vokaali sise- kaoga seletada juhud nagu *mõisa < *moisian, vaïnu*, veel enam lk. 34—8 arendatav mõte, et järgsilpides eri vokaa- lide kontraktsiooni puhul pole arenguvahelülks olnud mitte assimilatsioonist saadud pikk vokaal (mitte *korkeã > korke > kõrge*), vaid hiatuse tõttu kolmesilbisena edasi püsinud sõna sise- või lõppkaðu (**korkeã > korke > kõrge*). Erilist tähelepanu väärib, et C. il on õnnestunud eesti murrete (eriti lõunaeesti, aga ka muude lmsm. keelte, vt. ülemaal) geminatsioon alistada samale asepi- k e n d u s e - s e l e t u s e l e (eL *hãttã* part. sg., *pümmë* 'pime', *vaššãr, juummãl* jne.). Usal- dust ei ärata seevastu järgsilbi *h* kao järele sündinud kontraktsiooni eel tekkinud (peaaegu) üldeestilise ülipika gemi- naadi (*rukkid < < *rukihet, eL veñhëd < venehet, kalla < *kalahen*) seletus: siin oletatakse metateesivahendust *ruki- hit > *rukhiit > rukhiid > rukkid, *venehet > *venhet > veñhed > veñhëd*. Seletus on puhtoletuslik, oletatud vahe- lülid eesti häälikuloo seisukohalt väheusutavad; võiks küsida, miks eL-s oletada *veñhed > veñhëd* arengut, kui muidu seal on tuntud algs. *nh, rh, lh > hn, hr, hl* areng (*kahr,*

võhl jne.)? Mõneski eesti keele kohta käivas üksikasjas võiks veel vaielda (näit. lk. 46 E. Lagercrantz'i järele esitatud seisukoha puhul, et eesti sg. part. *arkki* kuuluks hoopis lühemasse geminaadiliiki kui sama sõna ill. *arkki* — mida, muide, on väitnud ka W. E. Peters —; lk. 40 esineva väite vastu, et infinitiivid *laulda*, *maksta*, *kuulda* jne. oleksid sisekaolised < **laulada**, **maksada**, **küleda** jm.), kuid need detailid pole nii kaalukad, et suudaksid väärata kõnealuse C. teose tähtsust eesti keele uurimisele või läänemeresoome-lapi kvantiteediuurimisele. Milliseile eriarvamusele siin eri arvustajad ka üksikasjade puhul ei tuleks, see töö on värske mõttepuhang värskest uurijalt meie keelteaduse kesksete astmevaheldusküsimuste alalt. Ja autori lõppotsus on, et käsitletavail vältevaheldus- ja geminatsiooni nähtustel pole midagi algsoomesegi, saati siis veel soomeugri või uurali algkeelde tagasiulatuvat, välja arvatud ainult võimalus, et laialt lmsm. eri keelis esineva geminatsiooni predispositsioonid teatavais sõnatüüpides ühise intensiteedijaotuse näol (vt. lk. 67—68) võivad olla päritud juba algsoomest. Samas mõttes negatiivne on C. seisukoht ka Setälä teooria järele astmevaheldusega ühendusse seatud eesti lühikese ja poolpika vokaali vahelduse suhtes: 1. silbis esinevad vaheldused ta seletab 'regressiivse bilansiga', 'r. bilansspikendusega' (tärg: *tärgä*, lk. 72—3 — sõltuvus järgneva konsonandi või konsonantühendi iseloomust), teise silbi vaheldused taas 'progressiivse bilansiga', 'pr. bilansspikendusega' (näit. *kasè*, *kalà* jne., lk. 73 jj. — sõltuvus eelneva konsonandi või konsonantühendi laadist), nii siis puhtfoneetiline hilise arengu seletus. Käsitletavate nähtuste põlise astmevahelduslikkuse kahtlemises C. ei seisa ükski. Siin on tal autoriteetseidki eelkäijaid, kõigepealt muidugi Wiklund ja Kettunen. C.'i uurimuse kaalutlused aga kindlasti on lisanud tubli annuse õli senisesse kahtlustulle.

Eesti lugeja seisukohalt viimaks tohiks vahest veel olla huvitav kuulda, et C. (lk. 19 ja 20) eesti väldetevahelduse käsitlemise küsimuses tunnustava prioriteedi annab eesti uurijaile M. Veske'le (väitekiri 1873) ja K. A. Hermann'ile (väitekiri 1880), kellede samul põhimõtteil asuvate seisukohtadega ta ütleb end tutvunud olevat kahjuks alles pärast eesti väldetekäsitluse lõpetamist.

J. Mg.

Uudis vadja keele uurimise alalt.

Viimasel ajal Eestis päevakorral olnud (D. Tsvetkov'i vadja sõnastik AES'is) ja tänavu kevadel soomlastegi (prof. Setälä külaskäigu puhul Eestisse) ülestõstetud kadumas oleva

vadja hõimu keele uurimisküsimus on äsja saanud tähtsa lisanduse Vene Teaduste Akadeemia poolt. Viimase väljaandel on ilmunud kokku 340 teksti- ja 50 pildi- ning kaardilehekülge sisaldav mahukas *Zapadnofinski sbornik* (Trudõ komissii po izutšenižu plemennogo sostava naselenija SSSR-i sopredelnõh stran), milles kaheksast vepslasi, karjalasi ja Lääne-Ingeri soomesugu elanikke käsitlevast etnograafilisest uurimusest keelehuvilisi tugevasti paelub lk. 201—305 leiduv J. J. Lensu töö *Materjalõ po govoram vodi* (Ainestik vadja murretest). See töö peale lühikesi üldmärkmteid vadjalaste kohta (ms. autor oma värskeltkogutud andmete põhjal — ta liikunud vadjalaste aladel a. 1926—28 — konstateerib praegu vadja k. kõnelejate arvu ulatuvat ainult 500 hingele, needki vanema põlve hulka kuuluvad) annab lühikese häälikulise (peamiselt prof. Kettunen'i *Vatjan kielen äänne-historia*'le nõjuva) ja vormiõpilise ülevaate vadja keelest (lk. 201—212, peamiselt läänevadja Korvettula, Mati ja Baabino ümbruse murrete põhjal) ning viimaks üle 90 lehekülje venekeelse tõlkega varustatud transkribeeritud vadja tekstikogu kogu keelealalt läänepoolseimast isuripärasest Kukkosi murdest idavadja Ikäpäivä (vn. Ицелино) murdeni. Karmi teadusliku kriitika mõõdupuuga kahjuks sellele tööle ei saa ligineda; ühelt poolt on trükitehnilised olud olnud talle kõigiti ebasoodsad, teiselt poolt autor tunnustusväärsest huvist asja vastu hoolimata on oma teaduslikkude kogemuste suhtes veel asjaarmastaja tasemel. Segavaid trükivigu sellepärast on õieti rohkesti, eriti pikkusmärkide sage puudumine või valepaigutus annab end tunda, näit. lk. 204: *vikasuzi* 'разборател' pro *rikassuzi*, *kutsutās* pro *kutsuttās*; 206: *pezas ~ pezas* 'куст' pro *pēzaz* (vastavalt lühivokaalsusele tehakse ka vigane häälikulooline märkus, et „n kaob“); 207: *tšävi* 'цевка' pro *tšävi*, *vizkās* pro *viskās*; 208: *tšühräjä* 'пекарь' pro *tšühsäjä*, *adia* pro *ädjä*; 209: *kejkeq* pro *kejkeq*, 210: *ellu* pro *ellu*; 254: *kehe* pro *kahe*, jne. jne. Trükivigade ja transkriptsiooni järjekindlustuste süstemaatiline loendamine osutuks niimoodi täiesti ülejõukäivaks ettevõtteks. Transkriptsiooni alal on vigade ja ebajärjekindluste kõrval ka mõningaid tahtlikke kõrvalekaldumusi senisest uususest, mis õnnelikud pole, näit. kaksikkonsonantide uus märkimisviis nagu lk. 203 *tšäpä*, 204 *mila*, 206 *amas* jne. pro *tšäppä*, *milla*, *ammas*; lk. 207 *teäie* 'ваше', *medie* pro *teäje*, *medje* jm. Teaduse tõe otsustavaks vasturääkivaidki väiteid võime leida, nagu näit. konstateering (lk. 209), et „accusativus склоняется как nominativus“ (näide *riğa* on ebaõnnestunult juhuslik) või sealsamas (lk. 209) eksiline

„ablativuse“ nime tarvitamine „allativuse“ asemel (lõpuga -*ne, le, nese, lēse* — vrd. lõpu kõikuvat transkriptsiooni külge). Kuid mõnest näilisest trükitehnilisest ebajärjekindlusest võib vastuoksa teha koguni teatavaid uudislikke tähelepanekuid praegu kõneldava vadja k. kohta: järgsilpide pikkade vokaalide esinemise järjekindlusetusest (lühike vokaal on üldiselt suures enamuses) võib kindlasti teha järelduse, et võrreldes varasemate teadetega vadjast nüüdisvadja järgsilpide vokaalikvantiteet on tugevasti redutseerunud; niisama pole autori otsekohese väite (vt. lk. 208) ja kõikuva transkriptsiooni kohaselt järgsilpide *ę* nüüdisvadjas enam kaugeltki nii üldine, nagu muude hilisemate ülestähendiste (Setälä, Kettunen) põhjal peaks arvama. Kõnesoleva väljaande teeb igale vadja k. uurijale otse korvamatult väärtuslikuks rikkalik tekstikogu väga rohkeist vadja murdepakkadest, mis kriitiliselt kasutatuna annab hea üldpildi vadja keelest, mis seniste juhuslikkude tekstiandmete põhjal (Ahlgvist, Mustonen, Setälä, Alava, Kettunen, „Suomen Kansan Vanhat Runot“ teose ingeri luule osas leiduvad vadja rahvaluule jäänused) meil oli võimalik saavutada. Tekstid, kui maha arvata tehnilised vääratused ja puudused, on kirja pandud otse rahva suust, ilmsesti ilma autori omapoolsete teoretiseeringuteta, ja peegeldavad tõelist rahvakeelt, nagu teda praeguses vadjas räägitakse. Ka leksikaalselt annavad nad tublisti lisa senituntule, esineb seni koguni tundmatuidki või muidu vähetuntud huvitavaid leksikaalseid elemente. Nii lk. 204: *bõras* 'свинья, поросенок' — vrd. lv. *piņraz*; 207: *vevveret* 'малина'; 208: *sipilikat* 'муравьи'; 207: *tuhkapän* 'в понедельник'; 240: *tõmikkät* 'toomingad'; 251: *sägnäjät* 'säinad'; 257: *tē tšerves* 'возле дороги'; 260: *üle* 'нарыв' jne. Leiame siin ka hulga vadja kõnekeeles tarvitata vaid seniregistreerimatuid vene laensõnu. Jääb ainult soovida, et alatud vadja k. uurimist Nõukogude-Venes jätkataks, tööd süvendades ja täsmendades. Kõnesoleva töö autoril ei näi selleks eeldusi puuduvat.

J. Mg.

Vastutav toimetaja: Albert Saareste.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.